

Tomasz Bojar-Fijałkowski

 <https://orcid.org/0000-0001-6979-8207>

Uniwersytet Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy
Polska

Zdrowie środowiskowe a zdrowotne prawo środowiska Analiza wybranych pojęć

Environmental health and health environmental law The analysis of selected terms

Summary

When it comes to public health, the issue of environmental health is worth clarifying and analysing more extensively, which may be of interest to lawyers. At the same time, in respect of public law, which may be of interest to the representatives of fields of sciences other than law, it is necessary to define terms in the sphere of legal protection of environmental elements. Such an analysis will lead us indisputably to the idea of health environmental law, which creates legal instruments for the implementation of environmental health demands. The text's first part introduces the concept and evolution of public health as well as the idea of new public health that emerges from it. The second part focuses on indicating the place in public health which is occupied by the environmental strands that form the concept of environmental health and on presenting its characteristics. The third and final part presents the conception of health environmental law as a research area at the borderline between environmental law, as defined in this part, and environmental health, as defined earlier. The whole ends with conclusions *de lege lata* and postulates *de lege ferenda*. The work is based on national and foreign literature on public health, environmental law and environmental management. Legal status current as of 30 April 2023.

Key words: environment, health environmental law, environmental health

1. Wstęp

Wpływ stanu elementów środowiska na zdrowie człowieka jest w ostatnich dekadach niezaprzeczalnie widoczny. Jednocześnie w ramach zdrowia publicznego rozwija się, od strony zarówno teoretycznej, jak i praktycznej, kierunek zwany nowym zdrowiem publicznym, który wyraźnie uwzględnia problematykę środowiskową. Na gruncie zdrowia publicznego na wyjaśnienie i szerszą analizę zasługuje więc wątek zdrowia środowiskowego, co może być ciekawe dla prawników. Równolegle na gruncie prawa publicznego warto omówić pojęcia należące do sfery prawnej ochrony elementów środowiska, co może z kolei zainteresować przedstawicieli innych dziedzin nauki. Rozważania takie doprowadzą do charakterystyki pojęcia zdrowotnego prawa środowiska, które – jak postara się wykazać autor – tworzy prawne instrumenty realizacji postulatów zdrowia środowiskowego, podobnie jak prawo ochrony zabytków stanowi instrumentarium do ich ochrony uzasadnionej z perspektywy nauk historycznych czy też sztuk pięknych, jak prawo karne służy utrzymaniu moralności powszechnej albo jak prawo ochrony konkurencji i konsumentów służy realizacji celów etycznych. Każde bowiem prawo służy realizacji pewnych założeń i celów prawodawcy, które w wypadku prawa publicznego często dotyczą ochrony określonych dóbr i wartości.

Próba rozpatrzenia tych zagadnień wymaga zastosowania analizy dogmatycznoprawnej wobec regulacji aktualnie obowiązujących, a metody historycznoprawnej, aby pełniej zrozumieć wcześniejsze regulacje. Tak sformułowane problemy badawcze determinują również układ niniejszej pracy. Część pierwsza przedstawia pojęcie zdrowia publicznego, jego ewolucję oraz ideę wyodrębniającego się z niego nowego zdrowia publicznego. Część druga skupia się na wskazaniu miejsca, jakie w zdrowiu publicznym i w nowym zdrowiu publicznym zajmują wątki środowiskowe tworzące pojęcie zdrowia środowiskowego, a także na prezentacji cech tego ostatniego. Część trzecia zawiera omówienie koncepcji zdrowotnego prawa środowiska jako obszaru badawczego z pogranicza prawa środowiska (zdefiniowanego w tejże części) i zdrowia środowiskowego (scharakteryzowanego wcześniej). Całość kończą wnioski *de lege lata* i postulaty *de lege ferenda*. Pracę oparto na krajowej i zagranicznej literaturze z zakresu zdrowia publicznego oraz prawa i zarządzania środowiskowego¹.

---

¹ Artykuł przedstawia stan prawny obowiązujący 30 kwietnia 2023 r.

2. Od zdrowia publicznego do nowego zdrowia publicznego

Zdrowie publiczne – utożsamiane z działaniami podejmowanymi przez władze publiczne zmierzającymi do utrzymania lub poprawy jego stanu – dotyczy społeczności (w przeciwieństwie do zdrowia jednostki), jego cechą charakterystyczną jest bowiem postrzeganie problemów zdrowotnych w perspektywie populacji. Bywa ono definiowane także w kategoriach czynności ukierunkowanych na rozwiązywanie problemów zdrowotnych społeczeństwa. Należy tu zauważyć, że po pierwsze, problemy takie, w rozumieniu zdrowia publicznego, nie mają zasięgu wyłącznie jednostkowego, lecz występują w większej ilości na określonym terenie i mogą przybierać nawet wymiar epidemiologiczny. Po drugie, zjawiska te traktowane są jako niepożądane, wymagające usunięcia lub co najmniej ograniczenia dzięki zorganizowanym akcjom. Organizacja tychże stanowi obowiązek państwa, stąd różne państwa, stosownie do przyjętej doktryny politycznej, będą odmiennie widziały swoją rolę, funkcjonowanie i interweniowanie w sferze zdrowia publicznego. Po trzecie, na problemy zdrowotne społeczeństwa wpływają czynniki o różnorodnym charakterze, m.in. ekonomiczne, społeczne, demograficzne, kulturowe, etyczne, a także środowiskowe. Po czwarte, omawiane zjawiska można też oceniać pod kątem ich wagi w zestawieniu z innymi zadaniami państwa, szybkości jego reagowania, kompleksowości jego działań bądź zaniechań. Umożliwia to szczególnie wyraźne porównania między zdrowiem publicznym a pozostałymi sferami aktywności państwa, w tym ochroną środowiską i zarządzaniem nim.

Jak podkreśla się w literaturze przedmiotu, pojęcie „zdrowie publiczne” ma różne wymiary², a dotyczące go przedsięwzięcia są zawsze związane z aktywnością państwa (w wielu obszarach)³, które z całokształtu swej odpowiedzialności jest rozliczane w procesie politycznym. Chodzi o czynności ponadindywidualne odnoszące się do potrzeb zdrowotnych, których nie zaspokoją działania indywidualne. Można wskazać tu pewną analogię do zasady subsydiarności⁴

---

² C. Włodarczyk, S. Poździoch, *Pojęcie i zakres zdrowia publicznego*, w: *Zdrowie publiczne. Wybrane zagadnienia*, red. A. Czupryna et al., t. 1, wyd. 2 popr. i poszerz., Uniwersyteckie Wydawnictwo Medyczne „Vesalius”, Kraków 2000, s. 23–25.

³ Są to więc nie tylko ochrona zdrowia i opieka medyczna, lecz także polityka społeczna, gospodarcza czy środowiskowa.

⁴ Szerzej na ten temat zob. E. Popławska, *Zasada subsydiarności w traktatach z Maastricht i Amsterdamu*, Wydawnictwo Naukowe „Scholar”, Warszawa 2000; Ch. Millon-Delsol, *Zasada subsydiarności – założenia, historia, problemy współczesne*, w: *Subsidiarność*, red. D. Milczarek, wyd. 2 uzup., Centrum Europejskie Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 1998, s. 32–38; A. Estella de Noriega, *The EU principle of subsidiarity and its critique*, Oxford University Press, Oxford–New York 2002; *Global perspectives of subsidiarity*, eds. M. Evans, A. Zimmermann, Springer, Dordrecht 2014.

(pomocniczości)⁵, znanej prawu administracyjnemu. Zdrowie publiczne stanowi więc naukę (a także, jak podają autorzy doktryny nieprawniczej⁶, sztukę) skupioną na zapobieganiu chorobom, wydłużaniu życia oraz promowaniu zdrowia fizycznego i sprawności poprzez zorganizowane wysiłki państwa mające na celu higienizację środowiska, zwalczanie zakażeń występujących w zbiorowościach, edukację na temat zasad higieny osobistej, organizację świadczeń lekarskich i pielęgniarskich służących wczesnej diagnozie i profilaktycznie ukierunkowanemu leczeniu, jak również rozwój mechanizmów społecznych, które zapewnią każdej jednostce standard życia pozwalający utrzymać zdrowie⁷.

Innymi słowy: zdrowie publiczne oznacza troskę organów administracji (zarówno publicznej, jak i prywatnej) o zachowanie i umacnianie zdrowia w wymiarze makrospołecznym, a także wynikające z niej działania polegające na naukowym rozpoznawaniu stanu zdrowia i potrzeb zbiorowości w tym zakresie. Służą temu przede wszystkim kontrola elementów środowiska, tworzenie warunków społeczno-ekonomicznych sprzyjających zdrowiu, prewencja chorób zakaźnych i niezakaźnych, powszechny i równy dostęp do opieki medycznej oraz edukacja i promocja zdrowia. Zdrowie publiczne można zapewnić m.in. dzięki analizie czynników wpływających na jego stan. Istotne są tu czynniki genetyczne, społeczno-ekonomiczne, kulturowe, chemiczne, biologiczne i klimatyczne, a ponadto aktywna rola państwa w inicjowaniu, organizowaniu, koordynowaniu i kontrolowaniu wspólnych wysiłków na rzecz osiągnięcia wytyczonych celów zdrowotnych i pożądaných standardów zdrowia⁸.

Już w 1997 r. na zlecenie Światowej Organizacji Zdrowia (WHO), opracowującej strategię „Zdrowie dla wszystkich w XXI wieku”, przeprowadzono badanie, na podstawie którego przygotowano listę działań niezbędnych dla zdrowia publicznego⁹. Obejmuje ona:

---

⁵ Szerzej na ten temat zob. T. Bąkowski, *Administracyjnoprawna sytuacja jednostki w świetle zasady pomocniczości*, Wolters Kluwer, Warszawa 2007; P. Wilczyński, *Pomocniczość jako zasada udziału podmiotów niepublicznych w realizacji zadań administracji publicznej*, „Acta Universitatis Lodzianae. Folia Iuridica” 2009, t. 69, s. 125–145; Ch. Millon-Delsol, *Zasada pomocniczości*, Znak, Kraków 1995; *The principle of proportionality in the laws of Europe*, ed. E. Ellis, Hart Publishing, Oxford–Portland 1999; K. Shaw, *The Court of Justice of the European Union: Subsidiarity and proportionality*, Brill Nijhoff, Leiden–Boston 2018.

⁶ J. Opolski, *Zdrowie publiczne – geneza, przedmiot i zakres. Wprowadzenia do zagadnienia*, w: *Zdrowie publiczne. Wybrane zagadnienia*, red. J. Opolski, t. 1, Centrum Medyczne Kształcenia Podyplomowego, Warszawa 2011, s. 17.

⁷ C.-E.A. Winslow, *The untilled fields of public health*, „Science” 1920, vol. 51, no. 1306, s. 23–33, <https://doi.org/10.1126/science.51.1306.23>.

⁸ J. Nosko, *Zachowania zdrowotne i zdrowie publiczne. Aspekty historyczno-kulturowe*, Instytut Medycyny Pracy, Łódź 2005, s. 137, 283–284.

⁹ M.J. Wysocki, M. Miller, *Paradygmat Lalonde’a, Światowa Organizacja Zdrowia i nowe zdrowie publiczne*, „Przegląd Epidemiologiczny” 2003, t. 57, nr 3, s. 509.

- profilaktykę, aktywne monitorowanie i zwalczanie chorób zakaźnych oraz ważnych społecznie chorób niezakaźnych;
- monitorowanie sytuacji zdrowotnej, czyli zbieranie i wykorzystywanie podstawowych informacji o stanie zdrowia ludności;
- promocję zdrowia i edukację zdrowotną;
- medycynę pracy;
- ochronę środowiska;
- legislację dotyczącą zdrowia publicznego;
- badania naukowe w zakresie zdrowia publicznego i zarządzanie nim;
- funkcjonowanie niezbędnych służb zdrowia publicznego;
- opiekę zdrowotną dla grup wysokiego ryzyka i osób specjalnej troski.

Warto zwrócić uwagę na wskazania ekspertów, które są zbieżne z aktualnymi zadaniami państwa wobec środowiska, takimi jak jego ochrona, dobra legislacja, efektywne działanie odpowiednich instytucji¹⁰, promocja i edukacja.

Na podstawie owych rekomendacji T.H. Tulchinsky i E.A. Varavikova zaproponowali pojęcie „nowe zdrowie publiczne”¹¹. Według nich jest ono całościowym podejściem do ochrony i propagowania zdrowia jednostek i społeczeństwa, opartym na wyważonym działaniu służb sanitarnych i środowiskowych, promocji zdrowia oraz czynnościach zapobiegawczych, skoordynowanych z szeroką gamą świadczeń leczniczych, rehabilitacyjnych i związanych z długoterminową opieką medyczną dla społeczeństwa. Nowe zdrowie publiczne wymaga zorganizowanych programów ukierunkowanych na tworzenie sprzyjających zdrowiu warunków społecznych, środowiskowych oraz dotyczących żywienia i żywności¹², a jego sprawne wdrażanie zależy od organizacji odpo-

---

¹⁰ Krytycznie o tym: T. Bojar-Fijałkowski, *Instytucjonalna organizacja ochrony środowiska w Polsce. Postulaty de lege ferenda oparte na analizie rozwiązań wybranych państw europejskich*, w: *Prawo i polityka ochrony środowiska w doktrynie i praktyce*, red. A. Barczak, A. Ogonowska, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego, Szczecin 2016, s. 177–188; A. Barczak, *Co dalej z administracją ochrony środowiska?*, w: *Administracja a środowisko. Prace dedykowane prof. zw. dr. hab. Markowi Górskiemu z okazji jubileuszu 45-lecia pracy naukowej*, red. A. Barczak, P. Korzeniowski, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego, Szczecin 2018, s. 471–479.

¹¹ Zob. T.H. Tulchinsky, E.A. Varavikova, *The new public health*, Academic Press, New York 2000. Jako pewną analogię wskazać można relację między pojęciami „zarządzanie publiczne” i „nowe zarządzanie publiczne” ukształtowaną na gruncie nauki o administracji. Szerzej na ten temat zob. T. Bojar-Fijałkowski, *Elementy zarządzania jakością i zarządzania środowiskowego wspomagające nowe zarządzanie publiczne w administracji*, w: *Pomiędzy zarządzaniem publicznym a ogólną teorią administracji*, red. E. Jasiuk et al., Wyższa Szkoła Handlowa, Radom 2013, s. 127–130; M. Zawicki, *Nowe zarządzanie publiczne*, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa 2013.

¹² Szerzej na ten temat zob. T. Bojar-Fijałkowski, *Zdrowie i środowisko jako wartości prawnie chronione. Analiza wybranych aspektów bezpieczeństwa żywności i żywienia oraz bezpieczeństwa ekologicznego*, w: *Medycyna i zdrowie. Wybrane aspekty ratownictwa*, red. D. Skalski,

wiednich służb i od dobrego zawiadywania nimi. Jak przekonuje J. Nosko¹³, nowe zdrowie publiczne jest kompleksowym postępowaniem zmierzającym do zachowania i umacniania zdrowia ludności w wymiarze makrospołecznym i lokalnym. Cele te są zbieżne z celami ochrony środowiska i zarządzania nim, tyle że przedmiot aktywności państwa zmienia się ze środowiska na zdrowie publiczne.

Ewolucja zdrowia publicznego w stronę nowego zdrowia publicznego przebiegała od działań *stricte* sanitarnych i zwalczania chorób zakaźnych do uwzględnienia również zagadnień społecznych, kulturowych i ekonomicznych oraz ich związku ze zdrowiem. Dlatego omawiane podejście nie skupia się tylko na higienie środowiskowej, higienie komunalnej oraz bezpieczeństwie żywności i żywienia, lecz obejmuje również wszystkie inne determinanty zdrowia w ich wzajemnych uwarunkowaniach¹⁴. Co warto podkreślić, teoria nowego zdrowia publicznego dotyczy także prozdrowotnego rozwoju środowiska otaczającego człowieka w kontekście szeroko rozumianego zrównoważonego rozwoju¹⁵. Chodzi o to, aby miał on wymiar prozdrowotny¹⁶, nierówności społeczne i materialne przekładają się bowiem na nierówności w dostępie do zdrowia i w jego poziomie. Nowe zdrowie publiczne stanowi syntezę klasycznego zdrowia publicznego i współczesnych osiągnięć innych nauk, takich jak: medycyna kliniczna, psychologia i socjologia, epidemiologia, demografia, ekonomia, zarządzanie i prawo. Stąd może być ono postrzegane jako dyscyplina obejmująca wszystko, co jest ważne dla zdrowia¹⁷. W tym świetle na pierwszy plan wysuwa się problematyka stanu środowiska¹⁸.

P. Lizakowski, Kocięskie Wodne Ochotnicze Pogotowie Ratunkowe, Gdynia–Gdańsk–Skarszewy 2016, s. 140–161.

¹³ J. Nosko, *O potrzebie ustawy o zdrowiu publicznym*, „Zdrowie Publiczne” 2001, t. 111, nr 2, s. 75–80.

¹⁴ Idem, *Zdrowie publiczne – geneza, przedmiot i zakres...*, s. 19.

¹⁵ Szerzej na ten temat zob. Z. Bukowski, *Zrównoważony rozwój w systemie prawa*, TNOiK „Dom Organizatora”, Toruń 2009.

¹⁶ Szerzej na ten temat zob. E. Mazur-Wierzbička, *Zdrowie publiczne jako element zrównoważonego rozwoju – analiza komparatywna. Polska na tle Unii Europejskiej*, „Studia Ekonomiczne. Zeszyty naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach” 2017, nr 310, s. 53–67; A. Haines et al., *From the Earth Summit to Rio+20: Integration of health and sustainable development*, „The Lancet” 2012, vol. 379, issue 9832, s. 2189–2197, [https://doi.org/10.1016/S0140-6736\(12\)60779-X](https://doi.org/10.1016/S0140-6736(12)60779-X).

¹⁷ J. Leowski, *Polityka zdrowotna a zdrowie publiczne. Ochrona zdrowia w gospodarce rynkowej*, CeDeWu, Warszawa 2004, s. 35.

¹⁸ Chociażby w przypadku ochrony powietrza w Polsce, gdyż wyraźnie widać korelację między jego jakością a zdrowiem społeczeństwa. Zob. też *Prawne instrumenty ochrony powietrza. Wybrane zagadnienia*, red. F. Nawrot, E. Radecka, Grupa Infomax, Katowice 2018.

3. Zdrowie środowiskowe

Relacje między zdrowiem a środowiskiem skupiają się jak w soczewce na gruncie ochrony praw człowieka. Po pierwsze, model tych ostatnich ma wiele wspólnego z prawnym modelem ochrony środowiska. Po drugie, prawa człowieka mogą służyć jako instrument zapewniający wysokie standardy ochrony środowiska¹⁹, gdyż obejmują gwarancje ochrony życia i zdrowia. Prawo do zdrowia wymusza więc ochronę środowiska²⁰, ona zaś zwrótnie skutkuje polepszeniem standardów praw człowieka²¹.

W 1968 r. Zgromadzenie Ogólne Organizacji Narodów Zjednoczonych uznało związek między jakością środowiska otaczającego człowieka a korzystaniem z praw podstawowych²². Na początku lat 70. w prawie międzynarodowym praw człowieka pojawiło się pojęcie prawa do zdrowego środowiska, czasem utożsamiane z prawem do środowiska należytej jakości²³, i od tej pory stale się rozwija²⁴. Obecnie wiele umów międzynarodowych z zakresu środowiska zawiera punkty dotyczące aspektów zdrowotnych²⁵. Analogicznie nauka o zdrowiu coraz wyraźniej wskazuje zanieczyszczone środowisko jako główne zagrożenie dla zdrowia ludzi. Tak rozumiane prawo do zdrowego środowiska jest współcześnie celem – lub wręcz wartością – nie tylko prawa środowiska czy prawa zdrowia, lecz także prawa gospodarczego²⁶. Zarówno prawo do zdrowia, jak i prawo do zdrowego środowiska są antropocentryczne, a ich związek z jakością ludzkiego życia pozwala włączyć je w obręb praw człowieka²⁷. Oba te prawa często stanowią przedmiot tych samych regulacji, ale doktryna niezwykle rzadko analizuje je wspólnie²⁸.

---

¹⁹ M.M. Kenig-Witkowska, *Międzynarodowe prawo środowiska. Wybrane zagadnienia systemowe*, Wolters Kluwer, Warszawa 2011, s. 44.

²⁰ M. Nyka, P. Zieliński, *The right to health, the right to healthy environment*, w: *Health law: Selected issues*, red. E. Sarnacka, Black Unicorn, Jastrzębie-Zdrój 2015, s. 140.

²¹ M.M. Kenig-Witkowska, *Międzynarodowe prawo środowiska...*, s. 44; J. Ciechanowicz, *Międzynarodowe prawo ochrony środowiska*, Wydawnictwa Prawnicze PWN, Warszawa 1999, s. 189–194; J. Ciechanowicz-McLean, M. Nyka, *Human rights and the environment*, „Przegląd Prawa Ochrony Środowiska” 2012, nr 3, s. 83.

²² K. Drzewicki, *Koncepcja prawa do środowiska jako prawa człowieka*, „Państwo i Prawo” 1985, z. 10, s. 5.

²³ Szerzej na ten temat zob. K. Urbańska, *Prawo podmiotowe do dobrego środowiska w prawie międzynarodowym i polskim*, Ars Boni et Aequi, Poznań 2015.

²⁴ M. Nyka, P. Zieliński, *The right to health...*, s. 142.

²⁵ Ibidem, s. 147–148.

²⁶ Szerzej na ten temat zob. M. Nyka, *Instrumenty ograniczania wpływu handlu na środowisko. Studium z prawa międzynarodowego*, Difin, Warszawa 2018.

²⁷ M. Nyka, P. Zieliński, *The right to health...*, s. 156.

²⁸ Ibidem, s. 157.

Należy więc uznać, że prawo środowiska służy *de facto* ochronie zdrowia jednostek oraz zdrowia publicznego. O ile w doktrynie tego prawa ów cel nie jest prezentowany jako priorytetowy, o tyle np. na gruncie prawa sanitarnego widać to bardzo wyraźnie²⁹. Ochronie życia i zdrowia ludzkiego służą w nim w pierwszej kolejności regulacje odnoszące się do jakości wody (szczególnie tej przeznaczonej do spożycia przez ludzi), dostępu do infrastruktury sanitarnej, bezpieczeństwa chemicznego i ochrony radiologicznej, które WHO ujmuje w obszarze nazwanym „zdrowie publiczne, środowiskowe i społeczne determinanty zdrowia”³⁰. W drugiej kolejności są to regulacje ze sfery gospodarki odpadami, projektowania i użytkowania różnego rodzaju budowli, bezspornie chroniące elementy środowiska i mające bezpośredni wpływ na zdrowie ludzi³¹.

Podsumowując, zdrowie środowiskowe zawiera aspekty zdrowia człowieka (m.in. jakość życia) warunkowane przez czynniki biologiczne, chemiczne, fizyczne, psychiczne i społeczne środowiska; obejmuje też założenia teoretyczne i praktykę w zakresie oceny, eliminacji i zapobiegania obecności w środowisku tych czynników, które mogą oddziaływać negatywnie na zdrowie współczesnych ludzi i przyszłych pokoleń (dlatego pojęcie czynników środowiskowych jest rozumiane szeroko). W omawianym tu sformułowaniu można odnaleźć zarówno elementy definicji zdrowia – określanego jako pełny dobrostan fizyczny, psychiczny i społeczny, a nie jedynie brak choroby lub niedomagania – jak i elementy definicji zrównoważonego rozwoju.

---

²⁹ Szerzej na ten temat zob. T. Bojar-Fijałkowski, *Prawo sanitarne w systemie prawnej ochrony środowiska w Polsce*, Wydawnictwo Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego, Bydgoszcz 2019.

³⁰ Zob. *Public health, environmental and social determinants of health (PHE) during the 70th World Health Assembly* [Geneva, May 2017], World Health Organization [online], [www.who.int/news-room/events/detail/2017/05/22/default-calendar/public-health-environmental-and-social-determinants-of-health-\(phe\)-during-the-70th-world-health-assembly](http://www.who.int/news-room/events/detail/2017/05/22/default-calendar/public-health-environmental-and-social-determinants-of-health-(phe)-during-the-70th-world-health-assembly) [dostęp: 24.04.2023].

³¹ *De facto* jedynie ochrona przyrody, choć najstarsza spośród dyscyplin tworzących prawo środowiska, nie służy ochronie zdrowia jednostek ani zdrowia publicznego. Także w niewielkim stopniu celowi temu służą ochrona zasobów naturalnych oraz horyzontalne regulacje dostępu do informacji o środowisku i do udziału w ochronie środowiska, zarządzania środowiskowego. Mimo że wpływ jakości powietrza na zdrowie jest dziś bezsporny, korelację tę ustalono stosunkowo niedawno. Prawna ochrona klimatu oddziałuje pośrednio na ochronę zdrowia poprzez problematykę jakości powietrza, która stanowi część prawa klimatycznego. Szerzej na ten temat zob. J. Ciechanowicz-McLean, *Prawo ochrony klimatu*, Powszechnie Wydawnictwo Prawnicze, Warszawa 2016; T. Bojar-Fijałkowski, *Prawo klimatyczne. Część pierwsza: ewolucja i pojęcie*, „Prawo i Klimat” 2022, nr 1, s. 25–36; idem, *Prawo klimatyczne. Część druga: koncepcje i przyszłość*, „Prawo i Klimat” 2022, nr 2, s. 25–37.

4. Zdrowotne prawo środowiskowe

W polskiej doktrynie zwykło się używać zwrotu „prawo ochrony środowiska”, w dużej mierze ze względu na tytuł ustawy kluczowej dla tej materii³². Warto jednak rozdzielić zadania i regulacje w zakresie ochrony środowiska i zarządzania środowiskiem³³. Dopiero „prawo ochrony środowiska” oraz „prawo zarządzania środowiskiem” wspólnie tworzą „prawo środowiska”. Powinno ono być zatem rozumiane jako reguły dotyczące środowiska i różnych aktywności z nim związanych czy też na nim prowadzonych. W tym ujęciu środowisko jest zarówno podmiotem, jak i przedmiotem regulacji. Tak pojmowane prawo środowiska – które można równie dobrze określić jako prawo bezpośredniego oddziaływania na środowisko – obejmuje m.in. prawo geologiczne, prawo wodne, prawo łowieckie, prawo ochrony przyrody, prawo klimatu, prawo krajobrazu, prawo ochrony zwierząt, gdyż wszystkie te obiekty stanowią składniki środowiska. Trzeba się więc zgodzić z B. Rakoczym, który rozważa, czy nie należałoby zweryfikować owej tradycyjnej nazwy „prawo ochrony środowiska”, by w efekcie zamiast niej przyjąć nazwę „prawo środowiska”³⁴. Stąd dalszy wywód odwołuje się do tego ostatniego zwrotu.

Parafrazując pojęcie „gospodarcze prawo środowiska” wprowadzone przez J. Ciechanowicz-McLean³⁵, można zaproponować i poddać analizie termin badawczy „zdrowotne prawo środowiska”, powstały w konsekwencji zainteresowań naukowych obszarami środowiska i zdrowia. Zdrowotne prawo środowiska obejmuje zagadnienia zdrowia publicznego i prawa publicznego, zwłaszcza środowiskowego i gospodarczego. Wyrazem hasłowym jest tu rzeczownik „prawo”, akcent merytoryczno-treściowy pada na słowo „środowiska”, a uszczegółowienie stanowi przymiotnik „zdrowotne”. Stąd „zdrowotne prawo środowiska” – w analogii do gospodarczego prawa środowiska, medycznego prawa karnego czy egzekucyjnego postępowania sądowego.

Uzasadnieniem wyodrębnienia takiego terminu badawczego są bezsporne korelacje między jakością środowiska a stanem zdrowia publicznego, szczególnie zdrowia środowiskowego, ponieważ m.in. sprawy, które wskazuje się w nim jako główne źródła zagrożeń, będą obszarem regulacji zdrowotnego

---

³² Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. – Prawo ochrony środowiska (t.j. Dz.U. z 2022 r. poz. 2256 ze zm.).

³³ W ustawie z dnia 31 stycznia 1980 r. o ochronie i kształtowaniu środowiska (Dz.U. z 1980 r. Nr 3, poz. 6) określanego jako „kształtowanie”.

³⁴ B. Rakoczy, *Environmental law or environmental protection law? A comparative legal analysis*, „Comparative Law Review” 2013, vol. 15, s. 91–102, <https://doi.org/10.12775/CLR.2013.005>.

³⁵ Zob. *Gospodarcze prawo środowiska*, red. J. Ciechanowicz-McLean, T. Bojar-Fijałkowski, Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, Gdańsk 2009.

prawa środowiska. Obecnie stan elementów środowiska jest bodaj kluczowym czynnikiem wpływającym na zdrowie publiczne. Gdy ma się na uwadze prewencję³⁶, czyli przeciwdziałanie (w obszarze zdrowia określane jako „zapobieganie”), w pierwszej kolejności należy się skupić na składnikach środowiska. Poza chorobami genetycznymi i epidemiami większość współczesnych zagrożeń zdrowotnych pochodzi bowiem z niego, szczególnie z powietrza, wody i klimatu. W tej sytuacji zdrowotne prawo środowiska jawi się jako obszar badawczy prawa publicznego, który łączy prawo środowiska jako instrumentarium ze zdrowiem publicznym jako celem regulacji. Wspólną przestrzenią są tu elementy środowiska, których jakość mają gwarantować i chronić regulacje prawne przyjęte, aby eliminować, lub przynajmniej ograniczać, zagrożenia dla stanu zdrowia publicznego.

5. Zakończenie

Przedstawione rozważania pozwalają na następujące podsumowanie oraz wysunięcie postulatów *de lege ferenda*:

1. Zdrowie publiczne należy utożsamiać z działaniami podejmowanymi przez władze publiczne zmierzającymi do utrzymania i poprawy jego stanu. Jest ono zdrowiem społeczności (w przeciwieństwie do zdrowia jednostki); jego cechą charakterystyczną stanowi bowiem widzenie problemów zdrowotnych w szerszej perspektywie (populacji).
2. Nowe zdrowie publiczne – pojęcie będące wynikiem ewolucji teorii zdrowia publicznego – jest z kolei całościowym podejściem do ochrony i promowania zdrowia jednostki i społeczeństwa, opartym na wyważonym działaniu służb sanitarnych, administracji środowiska, promocji zdrowia oraz na czynnościach zapobiegawczych, skoordynowanych z szeroką gamą świadczeń leczniczych, rehabilitacyjnych i związanych z długoterminową opieką medyczną dla społeczeństwa. Ewolucja zdrowia publicznego w stronę nowego zdrowia publicznego przebiegała od działań *stricte* sanitarnych i zwalczania chorób zakaźnych do uwzględnienia również zagadnień społecznych, kulturowych i ekonomicznych oraz relacji między nimi a zdrowiem.
3. Zdrowie środowiskowe zawiera aspekty zdrowia człowieka (m.in. jakość życia) determinowane przez czynniki biologiczne, chemiczne, fizyczne, psychiczne i społeczne środowiska; obejmuje też założenia teoretyczne i praktykę w zakresie oceny, eliminacji i zapobiegania obecności w środowisku tych

---

³⁶ Jest ona zasadą prawa środowiska. Szerzej na ten temat zob. P. Korzeniowski, *Zasady prawne ochrony środowiska*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2010, s. 363–440.

czynników, które mogą oddziaływać negatywnie na zdrowie zarówno współczesnych ludzi, jak i przyszłych pokoleń.

4. Prawo do zdrowia i prawo do zdrowego środowiska często są przedmiotem tych samych regulacji w obszarze praw człowieka, prawa środowiskowego i prawa gospodarczego.
5. Dopiero połączone zadania państwa w zakresie ochrony środowiska i zarządzania nim tworzą zakres pojęcia „prawo środowiska”, które należy rozumieć jako reguły dotyczące środowiska i różnych rodzajów aktywności z nim związanej czy też na nim prowadzonej. Termin ten powinien zastąpić powszechnie, choć niepoprawnie, używane w polskiej doktrynie pojęcie „prawo ochrony środowiska”.
6. „Zdrowotne prawo środowiska” to termin badawczy powstały w konsekwencji równoległych i zbieżnych zainteresowań naukowych obszarami środowiska i zdrowia, obejmujący zagadnienia zdrowia publicznego i prawa publicznego, szczególnie środowiskowego i gospodarczego. Zdrowotne prawo środowiska jest zatem instrumentarium prawnośrodowiskowym w działaniach ukierunkowanych na zdrowie publiczne. Wspólną przestrzenią są tu elementy środowiska, których jakość mają gwarantować i chronić regulacje prawne przyjęte, aby eliminować, lub przynajmniej ograniczać, zagrożenia dla stanu zdrowia publicznego.

Literatura

- Barczak A., *Co dalej z administracją ochrony środowiska?*, w: *Administracja a środowisko. Prace dedykowane prof. zw. dr. hab. Markowi Górskiemu z okazji jubileuszu 45-lecia pracy naukowej*, red. A. Barczak, P. Korzeniowski, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego, Szczecin 2018, s. 471–479.
- Bąkowski T., *Administracyjnoprawna sytuacja jednostki w świetle zasady pomocniczości*, Wolters Kluwer, Warszawa 2007.
- Bojar-Fijałkowski T., *Elementy zarządzania jakością i zarządzania środowiskowego wspomagające nowe zarządzanie publiczne w administracji*, w: *Pomiędzy zarządzaniem publicznym a ogólną teorią administracji*, red. E. Jasiuk et al., Wyższa Szkoła Handlowa, Radom 2013, s. 127–141.
- Bojar-Fijałkowski T., *Instytucjonalna organizacja ochrony środowiska w Polsce. Postulaty de lege ferenda oparte na analizie rozwiązań wybranych państw europejskich*, w: *Prawo i polityka ochrony środowiska w doktrynie i praktyce*, red. A. Barczak, A. Ogonowska, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego, Szczecin 2016, s. 177–188.
- Bojar-Fijałkowski T., *Prawo klimatyczne. Część druga: koncepcje i przyszłość*, „Prawo i Klimat” 2022, nr 2, s. 25–37.
- Bojar-Fijałkowski T., *Prawo klimatyczne. Część pierwsza: ewolucja i pojęcie*, „Prawo i Klimat” 2022, nr 1, s. 25–36.

- Bojar-Fijałkowski T., *Prawo sanitarne w systemie prawnej ochrony środowiska w Polsce*, Wydawnictwo Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego, Bydgoszcz 2019.
- Bojar-Fijałkowski T., *Zdrowie i środowisko jako wartości prawnie chronione. Analiza wybranych aspektów bezpieczeństwa żywności i żywienia oraz bezpieczeństwa ekologicznego*, w: *Medycyna i zdrowie. Wybrane aspekty ratownictwa*, red. D. Skalski, P. Lizakowski, Kociewskie Wodne Ochotnicze Pogotowie Ratunkowe, Gdynia–Gdańsk–Skarszewy 2016, s. 140–161.
- Bukowski Z., *Zrównoważony rozwój w systemie prawa*, TNOiK „Dom Organizatora”, Toruń 2009.
- Ciechanowicz J., *Międzynarodowe prawo ochrony środowiska*, Wydawnictwa Prawnicze PWN, Warszawa 1999.
- Ciechanowicz-McLean J., *Prawo ochrony klimatu*, Powszechnie Wydawnictwo Prawnicze, Warszawa 2016.
- Ciechanowicz-McLean J., Nyka M., *Human rights and the environment*, „Przegląd Prawa Ochrony Środowiska” 2012, nr 3, s. 81–109.
- Drzewicki K., *Koncepcja prawa do środowiska jako prawa człowieka*, „Państwo i Prawo” 1985, z. 10.
- Estella de Noriega A., *The EU principle of subsidiarity and its critique*, Oxford University Press, Oxford–New York 2002.
- Global perspectives of subsidiarity*, eds. M. Evans, A. Zimmermann, Springer, Dordrecht 2014.
- Gospodarcze prawo środowiska*, red. J. Ciechanowicz-McLean, T. Bojar-Fijałkowski, Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, Gdańsk 2009.
- Haines A. et al., *From the Earth Summit to Rio+20: Integration of health and sustainable development*, „The Lancet” 2012, vol. 379, issue 9832, s. 2189–2197, [https://doi.org/10.1016/S0140-6736\(12\)60779-X](https://doi.org/10.1016/S0140-6736(12)60779-X).
- Kenig-Witkowska M.M., *Międzynarodowe prawo środowiska. Wybrane zagadnienia systemowe*, Wolters Kluwer, Warszawa 2011.
- Korzeniowski P., *Zasady prawne ochrony środowiska*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2010.
- Leowski J., *Polityka zdrowotna a zdrowie publiczne. Ochrona zdrowia w gospodarce rynkowej*, CeDeWu, Warszawa 2004.
- Mazur-Wierzbicka E., *Zdrowie publiczne jako element zrównoważonego rozwoju – analiza komparatywna. Polska na tle Unii Europejskiej*, „Studia Ekonomiczne. Zeszyty naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach” 2017, nr 310, s. 53–67.
- Millon-Delsol Ch., *Zasada pomocniczości*, Znak, Kraków 1995.
- Millon-Delsol Ch., *Zasada subsydiarności – założenia, historia, problemy współczesne*, w: *Subsydiarność*, red. D. Milczarek, wyd. 2 uzupeł., Centrum Europejskie Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 1998, s. 44–46.
- Nosko J., *O potrzebie ustawy o zdrowiu publicznym*, „Zdrowie Publiczne” 2001, t. 111, nr 2, s. 75–80.
- Nosko J., *Zachowania zdrowotne i zdrowie publiczne. Aspekty historyczno-kulturowe*, Instytut Medycyny Pracy, Łódź 2005.
- Nyka M., *Instrumenty ograniczania wpływu handlu na środowisko. Studium z prawa międzynarodowego*, Difin, Warszawa 2018.
- Nyka M., Zieliński P., *The right to health, the right to healthy environment*, w: *Health law: Selected issues*, red. E. Sarnacka, Black Unicorn, Jastrzębie-Zdrój 2015, s. 129–158.
- Opolski J., *Zdrowie publiczne – geneza, przedmiot i zakres. Wprowadzenia do zagadnienia*, w: *Zdrowie publiczne. Wybrane zagadnienia*, red. J. Opolski, t. 1, Centrum Medyczne Kształcenia Podyplomowego, Warszawa 2011, s. 9–30.

- Popławska E., *Zasada subsydiarności w traktatach z Maastricht i Amsterdamu*, Wydawnictwo Naukowe „Scholar”, Warszawa 2000.
- Prawne instrumenty ochrony powietrza. Wybrane zagadnienia*, red. F. Nawrot, E. Radecka, Grupa Infomax, Katowice 2018.
- The principle of proportionality in the laws of Europe*, ed. E. Ellis, Hart Publishing, Oxford–Portland 1999.
- Rakoczy B., *Environmental law or environmental protection law? A comparative legal analysis*, „Comparative Law Review” 2013, vol. 15, s. 91–102, <https://doi.org/10.12775/CLR.2013.005>.
- Shaw K., *The Court of Justice of the European Union: Subsidiarity and proportionality*, Brill Nijhoff, Leiden–Boston 2018.
- Tulchinsky T.H., Varavikova E.A., *The new public health*, Academic Press, New York 2000.
- Urbańska K., *Prawo podmiotowe do dobrego środowiska w prawie międzynarodowym i polskim*, Ars Boni et Aequi, Poznań 2015.
- Wilczyński P., *Pomocniczość jako zasada udziału podmiotów niepublicznych w realizacji zadań administracji publicznej*, „Acta Universitatis Lodzianensis. Folia Iuridica” 2009, t. 69, s. 125–145.
- Winslow C.-E.A., *The untilled fields of public health*, „Science” 1920, vol. 51, no. 1306, s. 23–33, <https://doi.org/10.1126/science.51.1306.23>.
- Włodarczyk C., Poździoch S., *Pojęcie i zakres zdrowia publicznego*, w: *Zdrowie publiczne. Wybrane zagadnienia*, red. A. Czapryna, t. 1, wyd. 2 popr. i poszerz., Uniwersyteckie Wydawnictwo Medyczne „Vesalius”, Kraków 2000, s. 13–25.
- Wysocki M.J., Miller M., *Paradygmat Lalonde’a, Światowa Organizacja Zdrowia i nowe zdrowie publiczne*, „Przegląd Epidemiologiczny” 2003, t. 57, nr 3, s. 505–512.
- Zawicki M., *Nowe zarządzanie publiczne*, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa 2013.

Źródła internetowe:

- Public health, environmental and social determinants of health (PHE) during the 70th World Health Assembly* [Geneva, May 2017], World Health Organization [online], [www.who.int/news-room/events/detail/2017/05/22/default-calendar/public-health-environmental-and-social-determinants-of-health-\(phe\)-during-the-70th-world-health-assembly](http://www.who.int/news-room/events/detail/2017/05/22/default-calendar/public-health-environmental-and-social-determinants-of-health-(phe)-during-the-70th-world-health-assembly) [dostęp: 24.04.2023].

Tomasz Bojar-Fijałkowski

Zdrowie środowiskowe a zdrowotne prawo środowiska Analiza wybranych pojęć

Streszczenie

Na gruncie zdrowia publicznego wart wyjaśnienia i szerszej analizy jest wątek zdrowia środowiskowego, co może być ciekawe dla prawników. Równolegle na gruncie prawa publicznego należy zdefiniować pojęcia z zakresu ochrony elementów środowiska, co może zainteresować przedstawicieli innych dziedzin nauki. Analiza taka doprowadzi bezspornie do pojęcia zdrowotnego prawa środowiska, które tworzy prawne instrumenty realizacji postulatów zdrowia środowiskowego. Część pierwsza tekstu zawiera charakterystykę pojęcia zdrowia publicznego oraz

wyodrębniającej się z niego koncepcji nowego zdrowia publicznego. W części drugiej autor skupia się na wskazaniu w nim miejsca wątków środowiskowych tworzących pojęcie zdrowia środowiskowego oraz na omówieniu jego cech. Część trzecia i ostatnia prezentuje koncepcję zdrowotnego prawa środowiska jako obszaru badawczego z pogranicza prawa środowiska, zdefiniowanego w tejże części, oraz zdrowia środowiskowego, przybliżonego wcześniej. Całość kończą wnioski *de lege lata* i postulaty *de lege ferenda*. Pracę oparto na krajowej i zagranicznej literaturze dotyczącej zdrowia publicznego oraz prawa i zarządzania środowiskowego. Przedstawiono stan prawny aktualny 30 kwietnia 2023 r.

Słowa kluczowe: środowisko, zdrowotne prawo środowiska, zdrowie środowiskowe

Томаш Бояр-Фиалковский

Здоровье среды и право об охране здоровья среды Анализ выбранных концепций

Резюме

В контексте общественного здравоохранения тема здоровья среды заслуживает уточнения и более подробного анализа, что может представлять интерес для юристов. Параллельно в контексте общественного права, что, как я полагаю, может представлять интерес для представителей других областей науки, помимо права, необходимо определить понятия в правовой сфере охраны элементов окружающей среды. Такой анализ, несомненно, приведет нас к понятию права об охране здоровья среды, которое создает правовые инструменты для реализации требований здоровья среды. Первая часть текста знакомит с концепцией и эволюцией общественного здоровья и возникающей на ее основе концепцией нового общественного здоровья. Вторая часть посвящена определению места в общественном здравоохранении экологических аспектов, формирующих концепцию здоровья среды, и представлению ее характеристик. В третьей и последней части представлена концепция права об охране здоровья среды как области исследования на границе между экологическим правом, как определено в этой же части, и здоровьем среды, как определено ранее. В заключении приводятся выводы и постулаты *de lege lata* (с точки зрения действующего закона) и *de lege ferenda* (с точки зрения желательного закона). Работа основана на отечественной и международной литературе по общественному здравоохранению, экологическому праву и управлению окружающей средой. Правовой статус актуален по состоянию на 30 апреля 2023 года.

Ключевые слова: окружающая среда, право об охране здоровья, здоровье среды

Tomasz Bojar-Fijałkowski

Salute ambientale e diritto della salute ambientale Analisi di concetti selezionati

Sommario

Sul piano della salute pubblica, il tema della salute ambientale merita di essere chiarito e analizzato più a fondo, il che può essere interessante per i giuristi. Allo stesso tempo, sul terreno del diritto pubblico, che spero possa interessare anche i rappresentanti di settori scientifici diversi dal diritto, è necessario definire i termini della sfera giuridica della protezione degli elementi ambientali. Tale analisi ci condurrà indiscutibilmente al concetto di diritto sanitario ambientale, che crea strumenti giuridici per l'attuazione delle richieste di salute ambientale. La prima parte del testo introduce il concetto e l'evoluzione della salute pubblica e il concetto di nuova salute pubblica che ne deriva. La seconda parte si concentra sull'indicazione della collocazione nella sanità pubblica dei filoni ambientali che compongono il concetto di salute ambientale e sulla presentazione delle sue caratteristiche. La terza e ultima parte presenta il concetto di diritto della salute ambientale come area di ricerca al confine tra il diritto ambientale, come definito in questa parte, e la salute ambientale, come definita in precedenza. Il tutto si conclude con conclusioni *de lege lata* e postulati *de lege ferenda*. L'opera si basa sulla letteratura nazionale e internazionale in materia di salute pubblica e di diritto e gestione ambientale. Stato giuridico aggiornato al 30 aprile 2023.

Parole chiave: ambiente, diritto sanitario ambientale, salute ambientale